

domobrancem, da se na tak ali drugačen način odvrnejo od Nemcev. In k temu še zelo važen poudarek, ki ga pisec izpostavlja: zavezniki naj bi že jeseni 1944 napovedali, da bodo domobranci, ki jih bodo oni morebiti zajeli, vrnjeni v Jugoslavijo.

Z viri, ki jih je pisec uporabil za pisanje knjige, je pravzaprav pokrit celotni spekter delovanja vodstva SLS, in to ne samo tistega v tujini, temveč delno tudi onega v domovini, čeprav seveda le na določeni ravni in se predvsem ne spušča na raven konkretnega dogajanja in njegovih vzrokov na samem terenu, predvsem v Ljubljanski pokrajini, kar je predvsem, kot vemo, privedlo do tragičnega razvoja. Glede na konec zgodbe, ki zadeva vodstvo SLS, je celotni vtis nekoliko mrakoben, saj ga predvsem obeležuje stalno se izkazujoče dejstvo, da begunska četverica SLS predvsem ni imela nobene moči, da bi o čemerkoli odločala. Lahko je le apelirala, svetovala, prosila ipd. O usodi Slovenije, pri kateri so bili ti možje nedvomno izredno čustveno in tudi razumsko angažirani, so tako ali drugače odločali predvsem dejavniki v domovini, dodatno k temu pa še zavezniki, in to ne samo zahodni zavezniki. To poglobljitveno sporočilo veje iz celotne Arneževe knjige, ki pa siceršnjemu bralcu in predvsem zgodovinarju ponuja tudi veliko dodatnih informacij in ilustracij.

Boris Mlakar

Božo Repe, Jutri je nov dan : Slovenci in razpad Jugoslavije. Modrijan. Ljubljana 2002, 459 strani

---

Časi se spreminjajo. V dveh pogledih kaže to knjiga dr. Boža Repeta, profesorja sodobne zgodovine Slovencev na Filozofski fakulteti v Ljubljani s pomenljivim naslovom, vzetim iz govora predsednika predsedstva Republike Slovenije Milana Kučana na proslavi ob razglasitvi osamosvojitve Republike Slovenije 26. junija 1991. Tako po vsebini kot tudi glede vprašanja, ki je v primeru problematike, ki jo knjiga obdeluje, vedno živo. To je t.i. zgodovinska distanca. Ta je pri nas v mnogočem pogojevala pogled nanjo in pisanje zgodovine po drugi svetovni vojni in je bila 'kamen okoli vratu', ki so si ga zgodovinopisje in zgodovinarji, ki so obravnavali to obdobje. Zavezali so ga ali tisti, ki so zgodovino ustvarjali in si jo lastili, ali pa sami zaradi t.i. avtocenzure. Šlo je namreč za vprašanje sodb o procesih, ki naj ne bi bili še zaključeni in za vprašanje pogledov in sodb 'akterjev' teh procesov. Da to ni več problem, ki naj bi bil še odločujoč za obravnavo novejše oziroma najnovejše zgodovine, je pokazal Božo Repe s knjigo, ki celovito obravnava na zgodovinopisni način proces razpadanja jugoslovanske federativne socialistične države konec osemdesetih let in osamosvajanje Slovenije v začetku devetdesetih let. Tisto, kar je bilo mnogokrat pri pisanju novejših obdobj naše zgodovine problematično, namreč arhivski viri in dostopnost le-teh za zgodovinopisno preučevanje, se je v primeru dela Boža Repeta pokazalo za preseženo, kajti Repe je izkoristil dostopnost arhivskega gradiva do leta 1991 in tako knjiga temelji predvsem na arhivskem gradivu državnih in političnih organov. In to je tisto, kar daje Repetovemu delu posebno kvaliteto.

Poleg dejstva, da je uporabil vse v Sloveniji dostopne dokumente, pa je uporabil tudi resnično obsežno spominsko gradivo, objavljene spomine 'protagonistov' razpada Jugoslavije, pa tudi številno objavljeno literaturo. Ta je resnično obsežna saj je do srede leta 2001 izšlo prek sto monografij o slovenskem osamovajanju in razpadu Jugoslavije in to zgodovinopisnih, spominskih, pa tudi že leposlovnih. Pri uporabi spominov - ti se razlikujejo med seboj predvsem glede ocen dogajanja in posledic ter seveda vloge posameznika (pisca spominov) pri tem - je Repetov pristop znanstven, saj je 'kritično' upošteval le tisto, kar mu je dalo podatke, medtem ko se je osebnih ocen avtorjev izogibal. Glede na to da je bil tudi sam udeležen pri osamosvajanju, tudi kot 'insider', pa so nekoliko opazne tudi lastne izkušnje, vendar te ne vplivajo na prikaz procesov osamosvajanja in razpada Jugoslavije. Delo je resnično bogato dokumentirano; 'pod črto' je navedenih 936 opomb.

V spremni besedi je avtor predstavil vzroke "razveze" jugoslovanske federativne države. Navedel je tri: različni pogledi na Jugoslavijo kot skupnost narodov in narodnosti v posameznih republikah oziroma pri določenih narodih; jugoslovanska država, t.i. avnojska Jugoslavija, ali naj bo zveza samostojnih držav (kar je v resnici bila po ustavi iz leta 1974) ali pa unificirana država, ki naj bi postopoma postala enonacionalna (kar je sicer bila bistvena dolgoročna želja Srbov - Miloševića; nastanek Srboslavije). Drugi vzrok je bila družbena ureditev z dilemo glede sistema odločanja in vladanja, prek večstrankarskega parlamentarnega sistema ali prek monopola edine, ustavno uzakonjene politične sile - Zveze komunistov. Tretji vzrok, ta je bil morda najodločilnejši, pa naj bi bilo vprašanje ekonomske ureditve temelječe na samoupravnih odnosih z družbeno lastnino (lastnina vseh in vsakogar) ter z njima ozko povezano t.i. dogovorno ekonomijo, ali pa naj bi zaživele tržne zakonitosti ter pluralizem lastnin. Ta vprašanja, med seboj prepletena, tako da je bilo treba razrešiti 'gordijski voz', so se namreč v jugoslovanskem povojnem obdobju pojavljala ciklično, dejansko od konca petdesetih let in so pogojevala jugoslovansko in s tem slovensko zgodovino. Ko zaradi različnih pogledov na razreševanje teh vprašanj v posameznih sestavnih delih (republikah) jugoslovanske države ni bilo mogoče več najti skupnih pogledov in morebitnih rešitev, je pač moralo priti od razhajanj do razhoda. Slovenija - slovenski politični vrh - je sicer želel razrešitev teh vprašanj z reformami, ki pa so jih zaradi njihove navidezne radikalnosti drugod, zlasti v Srbiji in njenih satelitih, razumeli kot rušitev temeljnih postavk jugoslovanske tako federativne, kot socialistične države in so jih zato zavračali. Hkrati pa so sami predlagali in vsiljevali svoje rešitve, ki so bile v popolnem nasprotju s slovenskimi pogledi in razumevanjem jugoslovanske države, v kateri smo živeli.

Repe v uvodu opozori še, da je kriza v Jugoslaviji sovpadala s krizo celotnega socialističnega - komunističnega sistema v svetu, predvsem v Sovjetski zvezi, kjer so tudi iskali rešitev zanj s t.i. perestrojko in glasnostjo. V resnici je bila politična in ekonomska kriza v Jugoslaviji, čeprav so se jugoslovanski politiki (in večina jugoslovanskih državljanov) prepričevali in slepili, da je jugoslovanski samoupravni socialistični sistem tako različen od t.i. realnega socializma, da smo na krizo le-tega imuni, del krize komunizma v svetu. V Sloveniji se je vladajoča politična skupina morda med prvimi v vsem 'komunističnem' svetu zavedla vzrokov krize 'komunizma' in Jugoslavije kot federativne države in je zasnovala

reformno usmeritev, imenovano prenova, ki naj bi v resnici sistem socializma in jugoslovanske federativne države reformirala, prenovila. Ko to ni bilo v Jugoslaviji razumljeno, sprejeto, oziroma je bilo odklonjeno in označeno za "kontrarevolucijo" in je ves čas visel nad Jugoslavijo Damoklejev meč vojaškega posredovanja, oziroma da bo vojska (vojaški vrh) kot eden temeljnih stebrov jugoslovanske države prevzela oblast, je bila edina možna pot Slovencev v 'razvezi', v razhodu z jugoslovansko državo. To pa je 'zgodba', ki jo dr. Božo Repe predstavi v knjigi Jutri je nov dan.

V šestih poglavjih predstavi potek razpada Jugoslavije in slovenskega osamosvajanja ter osamosvojitve. Knjigo zaključuje obsežna kronologija pomembnejših dogodkov, ki so vplivali na razpad Jugoslavije in slovensko osamosvojitve. V kronologiji, ki se začne z letom 1974, s sprejemom ustave SFRJ in ustave SR Slovenije, konča pa z drugimi večstrankarskimi volitvami v Sloveniji decembra 1992, so upoštevani dogodki v Sloveniji, v Jugoslaviji, vzhodni Evropi, to je v socialističnem taboru, v zahodni Evropi in v svetu; označeni so z znaki -kraticami. Vsekakor je pravilna njegova odločitev, da začne kronologijo pomembnejših dogodkov s sprejemom ustave SFRJ leta 1974, tistim državnim aktom, ki ga je zaradi njegovih rešitev mogoče razumeti tudi kot začetek konca federativne Jugoslavije. Z ustavo se je namreč močno okrepila samostojnost republik v jugoslovanski federativni državi, in je bila republikam dana velika pravna, normativna možnost lastne državnosti pa tudi osamosvojitve. To in dejstvo upoštevanja načela samoodločbe naroda vključno s pravico odcepitve, kar je bilo sicer v ustavi navedeno v preambuli, je bila tista možnost, ki so se je slovenski politiki v celotnem procesu osamosvajanja in dejanju osamosvojitve oprijeli. Zaradi ocene, da je ta ustava preveč konfederalna, češ da razbija celovitost jugoslovanske države, predvsem pa zaradi tega, ker je dajala avtonomnim pokrajinam v okviru Srbije dejanske pravice republik, te pa so bile v ustavi označene kot države, je bila že ob sprejemanju v Srbiji, pa tudi v vrhovih JLA, slabo sprejeta. In slovensko osamosvajanje in razpad Jugoslavije je v resnici potekalo okoli 'spopadov' za ustavo, okoli spremembe ustave in dopolnitev jugoslovanske in republiških ustav. Razpad Jugoslavije in osamosvojitve Slovenije je bil, če nekoliko poenostavimo, posledica različnih pogledov na ustavno ureditev in delovanje jugoslovanske federativne države in zaradi različnih hotenj glede dopolnjevanja in spreminjanja ustave. To pa pomeni, da je bila slovenska osamosvojitve v bistvu udejanjanje ustavnega vprašanja, začetega v federaciji in Srbiji, že ob sprejemanju ustave leta 1974. Da gre pri celotnem procesu slovenskega osamosvajanja za ustavno vprašanje, oziroma za vprašanja, ki jih je ustava iz leta 1974 opredeljevala kot bistvena za jugoslovanski samoupravni socializem in jugoslovansko federativno državo, kaže tudi vsebina poglavij v Repetovi knjigi, namreč vprašanje položaja in vloge Slovenije v federaciji, vprašanje politične oblasti oziroma monopola 'partije', ki ga je postavila ustava, vprašanje gospodarstva, ki je začelo z ustavo dobivati značaj dogovornega, temelječega na samoupravnem dogovarjanju in družbeni lastnini.

Repetova knjiga je v resnici temeljit (in temeljen) prikaz procesa razpadanja jugoslovanske države in slovenskega osamosvajanja. Pri tem gre opozoriti, da je šlo za osamosvojitve Slovenije, za razdružitve z jugoslovansko državo, za razhod in za razpad Jugoslavije, ne pa za odcepitve ali secesijo, kot so slovensko odločitev in

način odhoda Slovenije iz SFRJ predstavljali (še vedno predstavljajo) v Srbiji in pri njenih satelitih. Knjiga prikazuje proces razpadanja SFRJ in osamosvajanja Slovenije v šestih vsebinskih poglavjih: Slovenci in federacija, Oblast in opozicija, Gospodarski razpad države, Ustavna osamosvojitve Slovenije, JLA in Slovenci, Mednarodni vidik slovenske osamosvojitve. Pri tem obravnava vsako tematiko po kronološkem načelu, tako da o vsaki problematiki dobi bralec celovito sliko dogajanja. V vsebinskih poglavjih predstavi Repe bistveno za določeno problematiko, ki jo opredeljujejo naslovi. Dejansko z nizanjem poglavij in njihovimi naslovi postavi tudi razloge razpada Jugoslavije in vloge Slovencev pri tem.

V vsakem poglavju, ta so razdeljena na vrsto podpoglavij, najprej poda 'predzgodovino' osamosvajanja, oziroma predstavi vzroke, ki so pripeljali do slovenske odločitve za razhod z Jugoslavijo. Gre za predstavljanje slovenskih pogledov in predlogov glede življenja v jugoslovanski federativni državi in njene ureditve, ki so bili v mnogočem drugačni od pogledov v drugih jugoslovanskih republikah. Prikaz 'predzgodovine' pa je pomemben tudi zaradi tega, ker so se pogledi in pa dejstva, ki so slovensko politiko napotili na prenoviteljstvo, začeli 'izgubljati' v neposrednih osamosvojitvenih dogajanjih in dejanjih, še bolj pa v t.i. desetdnevni vojni, ki je sledila razglasitvi samostojne slovenske države. Slovenska osamosvojitve oziroma celoten potek osamosvajanja se namreč mnogokrat predstavlja le kot vojaški spopad med enotami slovenske Teritorialne obrambe in milice ter JLA na drugi strani, pri čemer je bil ta spopad predvsem posledica dejanja (celotnega procesa) osamosvojitve. Mnogokrat se namreč vzrok in posledica zamenujeta, kar pa ima dvojno posledico: za 'domače' potrebe je vojaška dimenzija osamosvajanja sredstvo 'junačenja', za mednarodne razmere, predvsem za tiste, ki želijo prikazati slovensko osamosvojitve kot enostransko, secesijsko dejanje, pa dokaz, da je Slovenija nasilno, z vojaškimi dejanji izsilila osamosvojitve. Pa ni bilo tako, kajti slovenska osamosvojitvena politika je bila domala do dneva D oziroma do spomladi 1991 vezana v veliki meri na jugoslovansko izbiro, seveda z nujnimi spremembami, nikakor pa ni želela ali celo izzivala vojaškega spopada. Ta ji je bil vsiljen in je v resnici šlo za obrambo razglašene samostojnosti. Vojaško dogajanje v Sloveniji, ki je po razglasitvi osamosvojitve Republike Slovenije preraslo tudi v prave oborožene spopade med Teritorialno obrambo in milico ter JLA, je bilo posledica in ne vzrok osamosvojitve.

Osamosvojitvena 'zgodba' se začne s poglavjem o Sloveniji, Slovencih v jugoslovanski državi. Najprej predstavi položaj Slovenije v federativni jugoslovanski državi od konca druge svetovne vojne, ko je bil federalizem v resnici navidezen, deklarativen, v resnici pa je prevladoval centralizem, ki so ga opravičevali z gospodarskimi razlogi. Prikazane so bistvene točke v pogledih na nacionalno vprašanje v Jugoslaviji oziroma na položaj in vlogo republik jugoslovanske federacije v odnosu do centra - do federacije od leta 1945 oziroma od konca petdesetih let do ustave 1974 in nato slovenske politike v prvi polovici osemdesetih letih. To je bil čas, ko je veljalo geslo "po Titu Tito" in je šlo v resnici za utvaro, da se s Titovo smrtjo ne bo v jugoslovanski državi nič spremenilo - v resnici pa se je jugoslovansko tkivo začelo trgati. K temu so prispevale spremembe v vodstvih republiških partij v začetku druge polovice osemdesetih let; v Sloveniji je partijo prevzela ekipa mlajših, reformistično usmerjenih politikov, na čelu z Milanom Kučanom, v Srbiji, kjer so bili najbolj gorki ustroju jugoslovanske federacije, pa je oblast dobil Slobodan Milošević. Klasična vloga partije se je začela v Sloveniji spreminjati in centr po-

litična moči se je vedno bolj premikala v državne organe, v skupščino in izvršni svet. V Srbiji pa se je vloga partije in njenega predsednika krepila tudi na račun državnih institucij. Repe predstavi bistvo slovensko srbskega razhajanja, ki se je pokazalo, da si je bilo predstavljano kot slovensko nasprotovanje zveznim reformam, že leta 1983. Proti t.i. skupnim programskim jedrom v enotnem jugoslovanskem šolskem programu, ki so imela kal unitarizma, so takrat nastopili predvsem slovenski literati (Janez Menart, Ciril Zlobec) in njim je zaradi njihovega angažiranja sicer obotavljajoče pritegnila tudi slovenska politika. V tem času so se začeli tudi napadi unitaristično usmerjenih novinarjev na Slovenijo in njene politike, kar je ob koncu osemdesetih let dobilo že značaj prave propagandne vojne, v kateri zlasti srbska stran ni varčevala z 'municijo', to je z obtoževanjem Slovenije, Slovencev in slovenskih politikov z zelo prostaškimi besedami. Za Slovenijo, tako za uradno politiko kot tudi za porajajočo se opozicijo, ki je sicer na 'razrednem' in 'idejnem' področju bila do slovenske uradne politike, partijske in državne, kritična in odkrito nasprotna in se je prav zaradi tovrstnih 'idejnih' sorodnosti z nacionalističnimi srbskimi krogi z njimi srečevala (sestajali so se v ljubljanskem gostišču Mrak), pa je bilo sporno sporočilo nacionalističnih srbskih krogov, izraženo v Memorandumu Srbske akademije znanosti in umetnosti. Dokument, ki je izražal prepričanje o neenakopravnem, ponižujočem položaju srbskega naroda v jugoslovanski državi, je po prihodu Miloševića na oblast postal bistveni del njegovega političnega programa. Težnjam, izraženim v Memorandumu, so začeli zaradi odkritega nacionalizma nasprotovati tudi slovenski intelektualci, ki se sicer niso strinjali s slovensko politiko, natančneje politiki. V bistvu je Memorandum SANU združil slovensko oblast in njeno opozicijo, čeprav so se pred tem še krepko razšli prav okoli vprašanja slovenskega nacionalnega programa in vprašanj bodočega položaja in vloge slovenskega naroda in slovenske države v jugoslovanski skupnosti.

Repe predstavi vse dileme glede različnih konceptov jugoslovanske federacije, pri čemer so bili v Srbiji za "čvrsto federacijo", seveda z vodilno vlogo Srbije v njej, slovenska politika pa se je ogrevala za t.i. "asimetrično federacijo" in tudi za konfederacijo. Tako je, resda neposredno preden je zaradi volitev končal svoj mandat, slovenski Izvršni svet, predsednik je bil Dušan Šinigoj, pripravil konfederalni načrt. Ko je Repe že nekajkrat pred zapisom v pričujoči knjigi to omenil in predstavil, je bil 'poklican na odgovornost', češ da to ni bilo res. Dejstvo, da je že slovenska socialistična oblast razmišljala in načrtovala konfederativnost namreč ni preveč po godu osamovojiteljem iz vrst Demosa. Po volitvah aprila 1990 in prevzemu oblasti s strani Demosa je namreč v njegovi politiki tudi prevladala konfederalna izbira. O konfederaciji so se slovenski politiki pogovarjali tudi s hrvaškimi in pripravili so skupni predlog za konfederacijo z namenom pokazati, da Slovenija in Hrvaška ne želita enostranske odcepitve. Ko je slovensko predsedstvo v razširjeni sestavi (tudi predsednik 'vlade' Peterle in predsednik skupščine Bučar) konec avgusta 1990 razpravljalo o konfederalni pogodbi, so se jim odprla vprašanja slovenskih meja in nespremenljivosti le-teh, vprašanje uskladitve slovenskih in hrvaških pogledov na konfederacijo in ali je konfederacija sploh realna izbira. Da je treba čim prej iz Jugoslavije pa so spoznali v slovenski oblasti, ta je bila jeseni 1990 že v rokah Demosa, potem ko so se o možnosti t.i. tretje Jugoslavije konec oktobra 1990 pogovarjali s srbsko opozicijo, ki pa je imela

domala enake poglede kot Milošević. Morda je prav to spoznanje pripeljalo do sklepa o nujnosti čimprejšnjega plebiscita o samostojnosti Slovenije, čeprav so Demosovi poslanci v skupščini nekaj tednov pred tem možnost plebiscitarnega odločanja, ki ga je predlagala opozicijska Socialistična stranka Slovenije, zavrnil. Po slovenskem plebiscitu se je slovensko vodstvo sestalo z vodstvi vseh republik, pri čemer je sestanek s srbskim dvignil največ prahu. Takrat in tudi kasneje je bilo različno razumljeno in interpretirano, namreč da je bila na njem sklenjena koalicija proti Hrvaški. Po tem sestanku je bilo jasno, da konfederalna opcija ni realna in da je treba na plebiscitu izglasovano osamosvojitve pospešiti. Spomladi so sicer imeli predsedniki predsedstev jugoslovanskih republik še srečanja in pogovore o možnostih (pre)ureditve Jugoslavije, a so bili brezplodni. Slovenija se je pripravljala na razglasitev samostojnosti in to javno s sklepi, sprejetimi v skupščini, npr. resolucijo o sporazumni razdružitvi, kot tudi prikrito. Pri tej fazi osamosvajanja je bilo eno od vprašanj vprašanje 'siamskega dvojčka' s Hrvaško, pri čemer je Janez Drnovšek, član predsedstva SFRJ, ki se je v slovenskem vodstvu najbolj zavzemal za neposredna pogajanja s federacijo, menil, da slovenske osamosvojitve ne želi najbolj prav Hrvaška.

V drugem poglavju je Repe obravnaval raven politike, to je raven politične oblasti, odnos med 'partijo' in drugimi, nastajajočimi političnimi subjekti - alternativo in nato opozicijo. Na začetku poglavja je predstavil obdobje, ko je bila opozicija pod nadzorom, pri čemer je bil ta v Sloveniji vseeno bolj 'mehak' kot v drugih republikah in so se pretirani uporabi jugoslovanske represivne zakonodaje izogibali. Tako se slovenska oblast kljub pozivom in celo zahtevam iz Beograda ni zatekla k sodnemu preganjanju avtorjev prispevkov za slovenski nacionalni program objavljenih v 57. številki Nove revije. Kot opozicijo predstavi tudi katoliško cerkev, ki pa je bila hkrati tudi partner oblasti (državi). Najbolj pa se je opozicija partiji izoblikovala med intelektualci, med pisatelji, v njihovem stanovskem društvu in med sodelavci Nove revije. Prav zaradi njihovih pogledov in delovanja je namreč nacionalno vprašanje, ki ga je slovenska partija do srede osemdesetih let pometala pod preprogo - njegovo odpiranje je CK ZKS ocenjeval kot "nacionalno hipohondrijo" - postalo javno. Na osnovi arhivskega gradiva namreč zremo, kakšna je bila reakcija v vodstvu ZKS na dejavnost alternative glede nacionalnih zahtev. Po več množično obiskanih javnih tribunah, ki jih je organiziralo Društvo slovenskih pisateljev v Cankarjevem domu v Ljubljani, je Nova revija februarja 1987 kot jedro pogledov in zahtev alternative in opozicije predstavila filozofske in sociološke poglede na položaj slovenskega naroda v jugoslovanski skupnosti in njegovi bodočnosti, kar je vzbudilo reakcijo predvsem med političnimi forumi drugod po Jugoslaviji pa tudi v Sloveniji. Reševanje slovenske nacionalne problematike in oblikovanje slovenskega nacionalnega programa je tako postalo domena opozicije, ki se je tudi 'razredno' in ideološko povsem razlikovala od oblasti in ji je bila odkrito nasprotna. Vprašanje pa je, ali so prispevki za nacionalni program objavljeni v 57. številki Nove revije nastali kot 'odgovor' na srbsko predstavitev njihovih nacionalnih zahtev, izraženih v Memorandumu srbske akademije znanosti in umetnosti. Repe ocenjuje, da je po objavi 57. številke Nove revije in ko je Društvo slovenskih pisateljev začelo pripravljati svojo različico ustave, postalo to organizirana politična opozicija, in čeprav je zastopala 'meščanske' poglede, je za oblast postajala vse bolj pomembna. Ker je opozicija

izoblikovala in izražala poglede na nacionalno vprašanje, ki jih v partiji niso mogli, a so se z njimi vsaj 'po tihem' strinjali, je zaradi tega morala slovenska partija oblikovati tudi svoje poglede na vlogo, položaj in perspektive slovenskega naroda v jugoslovanski državi, kakršna je bila v drugi polovici osemdesetih let. Takrat se je pod vplivom Miloševićevih 'mitingašev' in njihovih 'ultrasrbskih' zahtev začela sesuvati. Za oblikovanje opozicije, pa tudi za nov partijski pogled na bodočnost, je bilo odločilno leto 1988. Na eni strani se je ZKS odločila za prenoviteljstvo, na drugi pa je prišlo zaradi aretacije in sodnega procesa pred vojaškim sodiščem (v srbohrvaškem jeziku, kar se ni zdelo prav niti Miloševiću) proti t.i. četverici (Janša, Borštner, Tasić, Zavrl) do homogenizacije slovenskega političnega prostora. Center homogenizacije je postal Odbor za varstvo človekovih pravic, ki je postal po oceni, izražen na seji predsedstva CK ZKS konec septembra 1988, "vzporedna politična struktura" in se "pojavi kot partner državnih organov". Že spomladi 1988 pa je Milan Kučan ocenil, da je nastopilo obdobje boja za politično oblast. V letu 1989 pa so začele nastajati različne politične zveze, kajti zakonodajna strank ni omogočala. Prva zveza - Slovenska kmečka zveza, bila je bolj stanovska organizacija - je nastala sicer že maja 1988, prva prava politična zveza-stranka pa je bila Slovenska demokratična zveza. Tej so sledile še druge. Oblast in opozicija sta se 'srečali' najprej na protestnem zborovanju proti nasilju srbskih oblasti nad stavkajočimi rudarji na Kosovem v Cankarjevem domu konec februarja 1989. Kot posledica zaradi reakcij na to zborovanje združene slovenske politike, predvsem v Srbiji, kjer so naslednji dan pred zvezno skupščino imeli veliki 'miting', na katerem je Milošević obljubil uvedbo izrednih razmer na Kosovem, so se od začetka marca v organizaciji SZDL kot "marele", pod katero naj bi se združevale vse politične organizacije, začele sestajati oblastne, t.i. družbenopolitične organizacije (ZKS, SZDL, ZZB, ZSS) z alternativnimi oziroma opozicijskimi političnimi zvezami in skupinami. Vodstvo SZDL, pa tudi Kučan, so se zavzemali za nestranski pluralizem, dejansko za nestransko strankarstvo. Rezultat srečevanja oblasti in alternativno-opozicijskih političnih skupin na t.i. Smoletovi koordinaciji sta bili dva kratka nacionalna programa, Majniška deklaracija kot izraz opozicije, ki je že izražala zahtevo po samostojni, suvereni slovenski državi, in Temeljna listina, v kateri so predlagatelji (ZKS, SZDL) še omogočali jugoslovansko izbiro. Repe predstavi na kratko tudi t.i. okroglo mizo, dogovarjanje o slovenskih ustavnih spremembah in uzakonitvi strankarstva ter večstranskih volitvah jeseni 1989, ki pa je bila zaradi prepirljivosti obeh strani, oblastne in opozicijske, neuspešna. Posledica tega je bil nastanek koalicije opozicijskih strank - Demokratične opozicije Slovenije - Demosa. Od spomladi 1988 pa je spremembe začela doživljati tudi Zveza komunistov, ki se je začela 'prenavljati' in se postopoma odrekati svojemu idejnemu in oblastnemu monopolu, kar so imenovali "sestop z oblasti". Čeprav so sprva zavračali strankarstvo in se ogrevali za nestranski politični pluralizem, so tudi zaradi vplivov od 'zunaj' sredi leta 1989 vsaj v najožjem vodstvu ZKS spoznali, da se mora ZKS spremeniti v moderno politično stranko. To se je delno zgodilo že na kongresu 1989, kjer je ZKS predstavila svoj politični program, ki je opuščal mnoge dotedanje poglede, zlasti razredne, pa tudi nacionalne, predvsem pa potem, ko so delegati ZKS zapustili 14. izredni kongres ZKJ in postali s tem samoslovenska stranka.

Poglavje o oblasti in opoziciji se konča s tem, da opozicija postane oblast, potem

ko je uspelo koaliciji Demos dobiti na volitvah aprila 1990 večino poslancev v skupščini Republike Slovenije in ko so sestavili 'vlado'. Kot enega glavnih razlogov, da je Demos zmagal na volitvah, je Repe navedel razcepljenost na levici, samostojen nastop dotedanjih oblastnih političnih organizacij, ki so si med seboj konkurirale.

V tretjem poglavju posega avtor na gospodarsko raven slovenskega osamosvajanja in predstavi gospodarski razpad jugoslovanske države. Navede vzroke: neuspešen gospodarski sistem, velike razlike v razvitosti posameznih republik in predelov Jugoslavije, njihovi različni politični in ekonomski interesi. Od ustave 1974 dalje in Zakona o združenem delu (1976), ki sta uzakonila t.i. dogovorno ekonomijo in pa tudi nacionalna, republiška gospodarstva, je bila kot povezovalni element med jugoslovanskimi republikami predvsem trgovina in ko se je ta pod vplivom politike porušila (izbruh 'trgovinske' vojne med Srbijo in Slovenijo, embargo za slovensko blago v Srbiji), je bila jugoslovanska država tudi na gospodarskem področju mrtva. Zaradi srbske reakcije na zborovanje v Cankarjevem domu februarja 1989, ko so razglasili bojkot slovenskega blaga v Srbiji in Črni gori, jugoslovanski trg ni deloval več kot celota.

Po koncu Jugoslavije na ekonomskem področju, po mnenju ekonomista Jožeta Mencingerja, naj bi ta bil jeseni 1990, ko je Slovenija nehala plačevati v zvezni proračun in ko so začeli razmišljati tudi o možnosti denarne osamosvojitve (dogovarjali so se o tiskanju slovenskega denarja), pa je na gospodarskem področju največji kamen spotike in medsebojnih konfliktov v Demosovi vladi povzročalo vprašanje privatizacije in reprivatizacije, to je 'demontaže' socialističnega samoupravnega sistema temelječega na družbeni lastnini, oziroma, kako na gospodarskem področju uvesti pluralizem lastnine s prevlado zasebne. Različni pogledi na to problematiko so tudi ogrozili obstoj Demosa. Podpredsednik slovenske vlade Mencinger, ki je imel na skrbi gospodarsko problematiko, je način privatizacije zastavil precej socialno, da bi breme tranzicije nosili premožnejši, s čimer pa se mnogi v Demosu niso strinjali. Predsednik vlade Peterle se je naslonil na ameriškega ekonomista Jeffreyja Sachsa in 'svetovalce' iz vrst slovenske politične emigracije. Ti so se s privatizacijo ukvarjali sprva celo brez vednosti gospodarskega dela slovenske vlade, kar je povzročilo Mencingerjev izstop iz vlade. Pri privatizaciji je bilo poleg prenosa lastnine iz 'imaginarne' družbene v roke 'stvarnih' lastnikov še bolj pomembno vprašanje vodenja gospodarskih subjektov, to je zamenjave vodilnih v podjetjih, t. i. rdečih direktorjev z Demosovimi kadri.

Prav na gospodarskem področju, v carinah kot bistvenem delu financiranja jugoslovanske federacije, pa je zvezna oblast, predsednik Zveznega izvršnega sveta Marković, tudi našel razlog za vojaško posredovanje proti osamosvojeni Sloveniji. Zvezna vlada je namreč želela s pomočjo vojske zasesti mejne prehode iz Slovenije v sosednje države in zagotoviti vplačevanje carin v zvezno blagajno. Vprašanje carin je prišlo prav tudi JLA, da je lahko končno, kajti vojaški vrh so že dolgo srbeli prsti, proti Sloveniji intervenirala.

V četrtem poglavju o ustavni osamosvojitvi predstavi Repe način osamosvajanja, pri čemer mu je vodilo misel, da je bila osamosvojitve izvedena s pomočjo prava. Ustava je bila dejansko sredstvo osamosvajanja. Nasploh je prav vprašanje ustave bilo tisto, ki je povzročilo krizo in razpad Jugoslavije. Vsa krizna vprašanja, ki so posledično pripeljala do razpada jugoslovanske federativne države, so bila namreč povezana z ustavo, zvezno ali republiški, npr. srbsko. Politična kriza se je v veliki

meri pokazala zaradi in ob spreminjanju zvezne ustave iz leta 1974 od leta 1987 dalje. Zaradi ustavnih sprememb in dopolnil se je slovenski politični prostor namreč razcepil na t.i. ustavobranitelje, ki so bili napadani tako iz jugoslovanskega, predvsem srbskega prostora, kot tudi od domače opozicije. Ta je v predlaganih ustavnih spremembah prva zaznala centralistične težnje. V Sloveniji pa se je zato prav okoli sprememb zvezne ustave začela združevati oziroma nastajati organizirana politična opozicija, kar je Peter Jambreč poimenoval "koalicija ustavnega loka". V Društvu slovenskih pisateljev je nastala ustavna komisija, ki se je lotila pisanja svoje inačice ustave, prav tako pa tudi v slovenskem sociološkem društvu. Še bolj pa so slovenski politični prostor, tako oblastni kot opozicijski, razgibale spremembe in dopolnitve k slovenski ustavi. Slovenski oblasti sta se ob tem odprli dve fronti; domača, v kateri jo je opozicija napadala z zahtevami po demokratizaciji, odpovedi partijskemu oblastnemu monopolu, strankarstvu in večstrankarskih volitvah, druga pa jugoslovanska. Zaradi amandmajev, ki so krepili možnost uveljaviti pravico do samoodločbe, saj so določali, da se lahko Slovenija po lastni volji združuje z drugimi državami in da je za uvedbo izrednih razmer, s katerimi sta ves čas grozila zvezno predsedstvo in vojaški vrh, potrebno soglasje slovenske skupščine, so zvezni organi, partijski in državni ter vojaški vrh zahtevali od slovenskih komunistov, da ustavnih amandmajev ne sprejmejo. Grozili so tudi z "drugimi ukrepi", to je z vojaškimi. V resnici pa je prav zato bilo sprejemanje slovenskih ustavnih amandmajev točka, ki je slovensko oblast emancipiralo v očeh slovenske javnosti in je bilo dokaz, da ji gre zaupati. Amandmaji k slovenski ustavi, sprejeti v resnično dramatičnih razmerah, so nato bili pravno, normativno izhodišče za slovensko osamosvojitvev.

Spomladi 1990, še pred osvojitvijo oblasti, je svojo ustavo pripravil tudi Demos; ta je temeljila na t.i. pisateljsko-sociološki ustavi. Po prevzemu oblasti so bili v Demosu prepričani, da bo nova slovenska ustava sprejeta še v letu 1990 in da bo z njo Slovenija dosegla osamosvojitvev. Sprejem ustave naj bi bil referendumski izraz za samostojno slovensko državo. V začetku julija 1990 je skupščina (zaradi Demosove večine), da bi pospešila normativno osamosvajanje, sprejela Deklaracijo o suverenosti, ki pa ni bila zavezujoč pravni dokument in jo je predsednik skupščine France Bučar označil za "izraz emocionalnosti". Bila je izraz različnega razumevanja ustavnega osamosvajanja, saj se po Bučarjevih besedah ni nihče spraševal po posledicah. V istem času je skupščina imenovala strokovno skupino za izdelavo osnutka ustave, ki pa je doživel v skupščini okoli sto dopolnil, tako da je postalo jasno, da do predvidenega datuma (23. 12. 1990) ustava ne bo narejena in sprejeta. To spoznanje je najbrž botrovalo ideji in predlogu Demosa o izvedbi plebiscita o samostojnosti Slovenije. Ta je pred tem podoben predlog opozicijskih socialistov zavrnil. V začetku novembra 1990 so namreč plebiscit predlagali prav nekateri pisci ustave (Jambreč, Jerovšek). Ideja plebiscita sprva ni naletela na odobravanje v Demosu, zanj ni bil navdušen niti predsednik vlade Peterle niti Demosova 'desnica'. Ko so - ob angažiranju Demosovega predsednika Jožeta Pučnika in predsednika predsedstva Republike Slovenije Kučana - idejo plebiscita sprejele vse parlamentarne stranke in osamosvojitvev ni bila več le Demosova stvar, se je zapletlo ob vprašanju merila uspešnosti plebiscita. Opozicijske stranke so menile, da mora za pozitiven rezultat plebiscita glasovati večina vseh volilnih upravičencev, v Demosu so želeli le večino udeleženih volilcev na plebiscitu. Po dolgotrajnih pogajanjih in mnogih 'hudih' besedah je bila v začetku decembra 1990 sprejeta inačica, ki jo je

zagovarjala opozicija, da je plebiscit uspešen, če zanj glasuje večina vseh volilnih upravičencev. Plebiscit je bil uspešen, za osamosvojitve se je 23. decembra 1990, na vprašanje "Ali naj Republika Slovenija postane samostojna in neodvisna država?" izreklo 88,5% volilnih upravičencev. Ustava pa je bila sprejeta šele leto dni kasneje, kot je bilo načrtovano in to potem, ko je bila osamosvojitve že izvedena in tudi obranjena.

Po obsegu je v Repetovi knjigi najdaljše peto poglavje o odnosu Slovenije, Slovencev do jugoslovanske vojske - Jugoslovanske ljudske armade. Nasploh je jugoslovansko vojaško vodstvo odigralo v razpadanju jugoslovanske države eno vodilnih vlog, ki pa jo je mogoče označiti za negativno, tako po dejanjih kot po rezultatu. Ni jim namreč uspelo ohraniti Jugoslavije, s svojimi vojaškimi in političnimi dejanji so celo povzročili njen hiter konec. Rezultat delovanja vojaškega vrha za ohranitev Jugoslavije, pri čemer so se sklicevali na v ustavi zapisano vlogo vojske, je bil namreč razpad Jugoslavije in to z mnogo prelite krvi, kar pa se je dogajalo v veliki meri že po osamosvojitvi Slovenije. V začetku krize, v času, ko si je oblast v Srbiji zagotovil Milošević, je v politično življenje jugoslovanske federacije vstopila tudi vojska, njen vrh z 'ministrom' za obrambo Brankom Mamulo na čelu. Vojaški vrh, ki se je zblížal s srbskim vodstvom, se je postavil v vlogo ustavobranitelja za vsako ceno, po mnenju Mamule tudi za "ceno vojaškega udara". Takrat sicer še ni bilo odkritega spora med Mamulo, ki je predstavljal vojsko in Slovenijo, čeprav so napetosti že tlele. Odkrit spor se je začel v prvi polovici leta 1988, po člankih v Mladini in Delu, ki sta Mamulo obtoževala mednarodnega trgovanja z orožjem. Na zahtevo vojaškega vrha je o tem razpravljalo tako predsedstvo države kot predsedstvo partije, kar je vojaški vrh razumel kot politično in pravno podlago za ukrepanje proti 'napadom' na JLA in to ne samo proti piscem člankov, ampak tudi proti slovenskim politikom. Marca 1988 so njihovi pogledi na protirevolucijo v Sloveniji in "specialno vojno" postali že takšni, da je vojaški vrh celo razmišljal o vojaškem posredovanju. V resnici je šlo za hojo po ostrini noža; na vojaškem svetu so napovedali posege vojaških sodnih organov, na seji predsedstva CK ZKJ pa so zahtevali aretacije. V očeh armadnega in tudi zveznega državnega vrha je Slovenija postala "drugo Kosovo", kar naj bi jim dajalo pravico uvedbe izrednih razmer in posredovanja. Dogajanja v zvezi z 'blodnjami' vojaškega vrha o protirevoluciji v Sloveniji, katero je treba zatreti tudi z vojaškimi silami, je Repe natančno prikazal in predstavil resnično srhljivo zgodbo, katere razsežnosti in usodnosti se (nas) tedaj večina sploh ni zavedala, kajti javne informacije so bile kljub vsemu dokaj omejene. Sedaj pa je celotna 'zgodba' zelenega, načrtovanega in neizvedenega vojaškega udara pred nami. Prav tako je jasno ravnanje slovenskih oblasti, zlasti slovenskega partijskega vodstva, ki je bilo tudi v primeru 'napadov' na JLA na eni in aretacije ter sodnega procesa proti 'četverici' na drugi strani med kladivom in nakovalom.

Željo oziroma načrt državnega udara je imel spomladi 1990 tudi Mamulin naslednik Veljko Kadrijević, ki je ocenjeval, da je Jugoslavija pred državljansko vojno. Še bolj se je zvezal s srbskim političnim vrhom in je za svoje 'ideje' iskal ustavno podporo pri Borisavu Joviću, predsedniku predsedstva SFRJ. Najprej je želel doseči razorožitev Teritorialne obrambe. Sredi maja so začeli izvajati ukaz, ki ga je izdal načelnik generalštaba, o prenosu orožja TO v Sloveniji in na Hrvaškem. Slovensko predsedstvo je, sicer z zamudo, reagiralo, vendar je bilo iz večine skla-

dišč orožje TO odpeljano. Odvzem orožja TO je povzročil konfliktno situacijo med slovenskimi politikami, zlasti med Kučanom in slovenskim 'obrambnim ministrom' Janšo. Oktobra 1990, potem ko je predsedstvo RS razrešilo poveljnika slovenske TO Hočevarja, za kar je bilo treba sprejeti nov ustavni amandma, s katerim je bila pristojnost nad TO prenesena na republiško predsedstvo, je vojska zasedla štab TO v Ljubljani. Šlo je v resnici za protipravno dejanje vojske.

Vojaški vrh in predsednik predsedstva SFRJ Jović so za 'ohranitev' Jugoslavije z vsemi sredstvi delovali skupaj; Jović je želel s pomočjo vojske 'zlomiti' Slovenijo in Hrvaško in je zato zahteval, da vojska poveča svojo prisotnost v obeh republikah (v obeh so bile že izvedene večstrankarske volitve) in to v tolikšni meri, kolikor ti dve republiki zmanjšujeta svojo prisotnost v federaciji. V začetku leta 1991 pa je vojska sklenila ukrepati proti "paravojaškim" enotam, za kar so šteli tudi slovensko TO. Konec januarja 1991 je bila v vojski uvedena popolna bojna pripravljenost in bila je resna nevarnost vojaškega posredovanja JLA na Hrvaškem. O uvedbi vojaške uprave na Hrvaškem in v Sloveniji je razmišljal tudi Jović, vendar se kot predsednik jugoslovanskega predsedstva ni upal za to odločiti, čeprav je to od njega oziroma predsedstva zahteval vojaški vrh. Da bi omogočil 'legalizacijo' vojaškega prevzema oblasti, potem ko je to njegovo zahtevo zavrnilo Predsedstvo SFRJ, je 15. marca 1991 odstopil kot njegov predsednik in s tem kot poveljnik oboroženih sil. Želel je povzročiti stanje brezvladja, ki naj bi ga 'zapolnil' vojaški vrh, Vrhovna komanda (Kadijević, Adžić, ...). Ta 'manever' je podprl tudi Milošević, vendar se Kadijević za vojaški udar oziroma vojaški prevzem oblasti ni upal odločiti. Bil je vseeno preveč 'legitimist', zbal pa se je tudi reakcij po svetu, zlasti na Zahodu, kjer 'vojaškemu' reševanju političnih zadev niso bili preveč naklonjeni.

Ko Kadijević za 'legalizacijo' vojaške akcije ni našel možnosti v ustavnem vrhovnem komandantu jugoslovanskih oboroženih sil, jo je našel v zvezni vladi oziroma pri njenem predsedniku Markoviću. Ta je čutil 'poslanstvo' ohraniti Jugoslavijo in temu primerno se je obnašal tudi do Slovenije in njene napovedane osamosvojitve. Zaradi carin, ki jih Slovenija od začetka aprila 1991 ni več plačevala v zvezni proračun, je potekala dopisovalna carinska vojna med zvezno in slovensko vlado in na koncu je prav vprašanje plačevanja carin pomenilo Markoviću dobrodošel povod za vojaško posredovanje v Sloveniji dan po njeni osamosvojitvi. Na dan osamosvojitve Republike Slovenije je zvezna skupščina sprejela sklep, da zakoni slovenske skupščine glede osamosvojitve niso zakoniti in vladi ter drugim državnim organom, tudi JLA naročila, da preprečijo notranjo in zunanjo spremembo meja. Zvečer tistega dne je zvezna vlada sprejela sklep, da bo prevzela vse posle v zvezi z nadzorom državnih meja, nalogo pa uresničila v neposrednem sodelovanju z Zveznim sekretariatom za ljudsko obrambo oziroma enotami JLA. Ne glede na tak sklep pa je Kadijević izjavil, da bo JLA ne glede na odločitev vlade reagirala, ker je integriteta države in branjenje meja njena ustavna vloga. Za svoje posredovanje v Sloveniji je vojska tako našla oporo v vladi, ki pa ni imela neposrednih vojaško-obrambnih funkcij, kajti vrhovni komandant oboroženih sil SFRJ je bilo formalno državno predsedstvo. V resnici pa je vojska na neki način prevarala Markovića in zvezno vlado in poslala v akcijo enote iz kasarn v Sloveniji, čeprav naj bi bil vladni sklep, da se angažirajo le obmejne enote. Ko se je vojaška akcija začela - po načrtu naj bi 'pohod na meje' enot JLA (obramba mej od

znotraj navzven - !!!) trajal le 12 ur - ko naj bi slovenske prehode s sosednjimi državami prevzeli zvezni carinski organi, vojske ni nadzoroval več noben jugoslovanski državni organ. Na neki način se je vojska oziroma njen vrh osamosvojil. To se je pokazalo v času spopadov v Sloveniji, ko niti Kadijević, še manj pa Adžić nista hotela poslušati jugoslovanskih politikov glede ustavitve spopadov in vrnitve vojske v vojašnice. Hotela sta, da bi z vojaško dejavnostjo povrnila JLA vojaški ugled, saj se njene enote niso preveč dobro izkazale v 'pohodu na meje' in v spopadih s slovensko TO in milico. Pohod vojske iz vojašnic proti mejam pa je slovensko predsedstvo 27. junija 1991 zjutraj ocenilo za "nasilno dejanje JLA in poziklus trajne okupacije Slovenije" in se odločilo za oborožen odpor.

Oboroženi spopadi v Sloveniji med enotami slovenske TO in milice na eni ter JLA na drugi strani so dobili že takrat, pa tudi kasneje različno poimenovanje (o tem Repe na str. 316-317). Repe pa ugotavlja, da spopad v Sloveniji (in dejansko za Slovenijo) ni bila klasična vojna, kajti spopadali so se ljudje, ki so živeli v isti državi in ki so globoko v sebi intimno verjeli, da ne gre zares. Vendar je šlo vedno bolj čisto zares. O tem je sicer že mnogo napisanega, predvsem različnih spominov. Repe podaja natančen kronološki potek vojnega dogajanja, napadov letalstva JLA, premikov, spopadov, pogovorov politikov, pogajanj itd., tako da je slika celotne vojne jasno pred bralcem. Najbrž je to najboljši kronološki in tudi problemski prikaz vojaških akcij in spopadov v Sloveniji konec junija 1991. Vsekakor se je jugoslovanski vrh s potekom oboroženih spopadov v Sloveniji vedno bolj razkrival kot tisti, ki je ta spopad želel in ga začel. Kadijević je grozil z "neselektivnimi napadi" na Slovenijo, torej s 'totalno' vojno, Adžić z radikalnim vojaškim posegom, čeprav si nista bila v vsem povsem enotna. Stipe Mesić, ki je v času slovensko-jugoslovanske vojne po diktatu iz Evropske skupnosti postal predsednik predsedstva, kajti pred tem ga srbski blok v predsedstvu ni želel potrditi, je menil da je Kadijević Adžićev talec. Adžić je vztrajal na jugoslovanski usmeritvi, na ohranitvi jugoslovanske države v njenem polnem obsegu za vsako ceno, tudi s silo proti Sloveniji, medtem ko je Kadijević bil sicer za kaznovanje Slovenije (zaradi 'ponižanja' enot JLA v spopadih), nato pa za njen odhod iz Jugoslavije. To je bila v resnici srbska, Miloševićeva inačica, da bi lahko uveljavil velikosrbski teritorialni scenarij na račun Hrvaške in BiH. V skladu s tem je bil očitno tudi sklep državnega predsedstva sprejet le deset dni po koncu vojaških spopadov v Sloveniji, da JLA v treh mesecih zapusti Slovenijo.

Vojna v Sloveniji-za Slovenijo pa je dobila tudi mednarodni vidik, saj so se v reševanje vojaškega in političnega spopada vključili politiki Evropske skupnosti. Mednarodne vidike slovenske osamosvojitve prikazuje Repe v šestem poglavju. Opozarja na nerazumevanje Zahoda glede dogajanja v Jugoslaviji konec osemdesetih let, pri čemer so imeli politiki in diplomati teh držav vedno pred očmi ohranitev celovitosti Jugoslavije. Po 'napadu' JLA na Slovenijo, katere osamosvojitve niso podpirali in priznali, pa se je diplomacija zahodnih držav iz evropske skupnosti zganila, ker so bili proti vojaškemu posredovanju. Za Evropo so bili vojaški spopadi v Sloveniji - videli so jih lahko na vseh TV - 'šok', saj je šlo za prve prave vojaške spopade v Evropi po drugi svetovni vojni. Reagirala je Evropska skupnost in poslala t.i. trojko, zunanje ministre treh držav članic ES, da bi dosegli premirje in zamrznitev ali kar preklic slovenske osamosvojitve. 'Trojka', zlasti nizozemski zunanji minister Hans van der Broek, je bila do Slovenije in njene osamosvojitve

zelo kritična; želeli so vrnitev na stanje pred 25. junijem 1991, pred razglasitvijo slovenske državne samostojnosti. V Evropski skupnosti je Slovenijo in njeno odločitev odkrito zagovarjala edino Nemčija. Evropska skupnost je botrovala koncu vojaškega spopadanja v Sloveniji. Organizirala je sestanek na Brionih (7. 7. 1991) vseh v vojno vpletenih strani, kjer so ponudili sporazum za končanje vojaških spopadov in tudi za postopno priznanje slovenske osamosvojitve po načelu 'vzemi ali pusti'. Manevrskega prostora pogajalske strani niso imele, predvsem so bili ob zid pritisenjeni slovenski pogajalci, ker so 'evropejci' gledali na slovensko osamosvojitvev kot na enostransko dejanje. Z brionskim sporazumom so bile ustavljene vojaške akcije v Sloveniji, Slovenija pa je potek svojega osamosvajanja ustavila, 'zamrznila' za tri mesece. Nadaljnje mednarodno posredovanje v Jugoslaviji se je Slovenije dotikalo vedno bolj posredno, kajti žarišče krize v nekdanji Jugoslaviji je postajala vse bolj Hrvaška. Konec avgusta 1991 je Evropska skupnost pripravila Deklaracijo o Jugoslaviji, v začetku septembra se je začela Haaška konferenca o Jugoslaviji, na kateri je Slovenija sicer sodelovala, vendar ne preveč aktivno. V tem času pa je Jugoslavija popolnoma razpadla in to v 'ognju in krvi'. Konec leta 1991, potem ko je Slovenija po koncu moratorija, sklenjenega na Brionih oktobra 1991, nadaljevala osamosvojitvene dejavnosti, uvedla je lasten denar ipd., je postalo bistveno vprašanje mednarodnega priznanja Slovenije s strani držav Evropske skupnosti. Za priznanje je bila v resnici le Nemčija, medtem ko so druge države, pa tudi ZDA in OZN bile do priznanja zadržane. Nemčija je Slovenijo priznala 23. decembra 1991 neodvisno od drugih držav ES, te pa 15. januarja 1992.

V zadnjem razdelku poglavja o mednarodnih vidikih slovenske osamosvojitve predstavi Repe še odnose pomembnejših držav do slovenske osamosvojitve, pri čemer se razkrijejo 'zgodbe', katere države so priznanju nasprotovale in zakaj. Zanimivo, da je najbolj 'trda' do slovenske osamosvojitve in njenega mednarodnega priznanja bila Nizozemska in njeni politiki so se celo zavzemali za podaljšanje trimesečnega brionskega moratorija. Zelo dolgo so bile slovenski osamosvojitvi in mednarodnemu priznanju samostojne Slovenije nenaklonjene ZDA; potem ko so jo 17. aprila 1992 priznale, je sledil še sprejem Republike Slovenije v OZN kot 176. polnopravne članice 22. maja 1992.

Knjiga o razpadu Jugoslavije in slovenskem osamosvajanju je v napeto branje in čeprav je pisana kot znanstveno delo z upoštevanjem zgodovinarske metode in navajanjem opomb pod črto, se bere na dušek. Knjiga je namreč napisana berljivo tudi za bralca, ki ga zanima predvsem 'zgodba' in manj opombe. Te pa bolj zahtevnemu in vedoželjnemu bralcu nudijo dober vpogled v delovanje različnih državnih in političnih organov. Repetov stil pisanja je stvaren, zgodovinarski, temelječ na dejstvih in zato 'umirjen', brez poudarjenega 'patriotizma'. Ker njegovo delo temelji na znanstvenem pristopu in na virih, je visoko presegel raven osamosvojitvene mitologije. Podal je zgodovinsko realno podobo razpada Jugoslavije in slovenske osamosvojitve. Gre vsekakor za resno zgodovinopisno delo, ki je velik dosežek tako avtorja kot tudi slovenskega zgodovinopisja. Na ta način je 'postavil' temu dogajanju pravi spomenik. Delo je namenjeno tako sodobnikom dogajanja ob koncu osemdesetih in v začetku devetdesetih let v Sloveniji kot tudi tistim, ki bodo dogajanja in proces razpadanja Jugoslavije spoznali iz knjig. Avtorju veljajo lahko zato le pohvale, čeprav se je prikradla v tako obsežno delo tudi kakšna manjša netočnost, ki pa za celovitost predstavitve

zgodbe - zgodovine procesa slovenskega osamosvajanja ni odločilna. S tem temeljitim in temeljnim delom o slovenski osamosvojitvi je slovenskemu zgodovinopisju postavil 'merilo', kakšna naj bo predstavitev zgodovinskega dogajanja, ki smo ga doživljali, vendar marsičesa nismo takrat vedeli ali pa smo pozabili.

Zdenko Čepič

Slovenska osamosvojitve 1991 : pričevanja in analize : simpozij, Brežice, 21. in 22. junij 2001: zbornik. Ur. Jurij Perovšek ... et al. Ljubljana : Državni zbor Republike Slovenije : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2002, 389 strani (Knjižna zbirka Državnega zbora Republike Slovenije)

Deseti obletnici slovenske osamosvojitve je bilo namenjenih nekaj strokovnih obeležitev. Arhiv Republike Slovenije je pripravil razstavo *Od sanj do resničnosti, Razvoj slovenske državnosti*, kjer so bili zbrani vsi pomembni pisni dokumenti od ustoličevanja koroških vojvod dalje. Ob razstavi (odprta je bila 24. maja) je izšel tudi katalog s pregledom razvoja in oblikovanja naroda vse do samostojne države leta 1991. Sledila sta dva simpozija, eden v Brežicah 21. in 22. junija 2001, drugi pa je bil v Kopru 25. in 26. oktobra 2001. Povsod so s prispevki sodelovali tudi slovenski zgodovinarji.

Zamisel o tem, da po desetih letih v Brežicah sedejo skupaj za mizo zgodovinarji in najpomembnejši akterji prelomnega obdobja se je porodila pri Zvezi zgodovinskih društev Slovenije, izpeljal pa jo je pripravljalni odbor, kjer so sodelovali poleg društva še Posavski muzej Brežice, Center za vojaškozgodovinsko dejavnost Slovenske vojske, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Združenja Sever, Zveza veteranov vojne za Slovenijo - Pokrajinski odbor za Posavje in Združenja Sever za Posavje.

Ideja Slovencev o lastni državi je dozorevala stoletja. Od revolucije 1848 dalje je bila že v zavesti slovenskih politikov in vključena v programe političnih strank na Slovenskem. Splet izrednih okoliščin je ob koncu osemdesetih let pripeljal do tega, da smo Slovenci dobili svojo državo. V uvodnem referatu Janeza Cvirna sledimo stopnjam, ki so od leta 1848 pripeljale Slovence do lastne državne tvorbe. Prizadevanja okoli programa Zedinjene Slovenije, ki se je oblikoval v revolucionarnem letu 1848, so kot rdeča nit tekla do leta 1991. Veliko podporo je program Zedinjene Slovenije dobil v obdobju taborskega gibanja 1868-1871. Po razpadu Avstro-Ogrske so bili Slovenci razdeljeni med štiri države, Italijo, Avstrijo, Madžarsko in Kraljevino SHS. Cvirn ugotavlja, da je bil položaj Slovencev sicer ugodnejši v Kraljevini SHS kot na primer v Avstro-Ogrski, ni pa bilo rešeno nacionalno vprašanje, saj ni bila zagotovljena narodna enakopravnost. V obdobju med obema vojnama je mogoče slediti dvema različnima stališčema glede narodnih programov, enega so zastopali liberalci, drugega pa Slovenska ljudska stranka. Ideja o samostojni slovenski državi se je tudi od začetka do konca druge svetovne vojne pojavljala pri različnih strankah in skupinah. Po končani vojni so se Sloveniji